

VILÁG- TÖRTÉNET

9. (41.) évfolyam 2019. 4.

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **ANDREIDES GÁBOR**
MUSSOLINI ÉS A FASISZTA VEZÉREK
- **ALESSANDRO VAGNINI**
AZ OLASZ KÜLPOLITIKA ÉS MAGYARORSZÁG
- **JUHÁSZ BALÁZS**
A FASIZMUS KATONAPOLITIKÁJA
- **LÉNÁRT T. ANDRÁS**
A FASIZMUS VÁLTOZATAI SPANYOLORSZÁGBAN
- **FEJÉRDY ANDRÁS**
RÁKOSI MÁTYÁS, AZ OLASZ BALOLDALI PÁRTOK ÉS
A FASISZTA HATALOMÁTVÉTEL
- **SZEMLE**
SZILÁGYI ÁGNES JUDIT, MAXIMILIANO GABRIEL GREGORIO
CERNADAS, MIRJANA POLIĆ BOBIĆ, ZEIDLER MIKLÓS ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Stefano Bottoni,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

9. (41.) évfolyam 2019. 4.

TARTALOM

100 éves a fasizmus (Andreides Gábor – Juhász Balázs)	497
<i>Tanulmányok</i>	
Andreides Gábor: Mussolini és a fasiszta vezérek	499
Pasquale Fornaro: A rezsim egyik „perifériája”. A Nemzeti Fasiszta Párt Szicíliában	513
Raoul Pupo: Olaszország peremén. A „határ menti” fasizmus	529
Alessandro Mazzetti: Az olasz hadiflotta és a fasiszta geopolitika a Földközi-tenger térségében	543
Alessandro Vagnini: Az olasz külpolitika és Magyarország. A liberálisból a fasiszta rendszerbe történő átmenet idején	557
Juhász Balázs: A fasizmus katonapolitikája és a magyarországi katonai kölcsönök	571
Lénárt T. András: A fasizmus változatai Spanyolországban	585
Murber Ibolya: A fasizmus ausztriai exportjának kezdetei. Bethlen és a Heimwehrek kapcsolati hálózata, 1927–1929	599
Fejérdy András: Rákosi Mátyás, az olasz baloldali pártok és a fasiszta hatalomátvétel	615
Egry Gábor: Konvergáló új nacionalizmusok? A magyar és az olasz nacionalizmusról	627
Pritz Pál: Személyiség és történelem. Benito Mussolini és Gömbös Gyula némely pályafordulójának példáján	639
<i>Szemle</i>	
Két luzo-brazil pályakép a fasizmushoz való viszonyuk tükrében (Szilágyi Ágnes Judit)	647
Nemzeti identitás és modernitás három, egymástól távol eső régióban. Latin-Amerika, Dél-Európa, Kelet-Közép-Európa, 1870–1945 (Maximiliano Gabriel Gregorio Cernadas – Mirjana Polić Bobić – Zeidler Miklós)	652
<i>Megemlékezés</i>	
In memoriam Simon István (1960–2019) (Andreides Gábor – Juhász Balázs)	667

Jelen számunkat Andreides Gábor és Juhász Balázs szerkesztette

CONTENTS

On the Centenary of Fascism (Gábor Andreides – Balázs Juhász)	497
<i>Studies</i>	
Gábor Andreides: Mussolini and the Fascist Leaders	499
Pasquale Fornaro: A “Periphery” of the Regime: The National Fascist Party in Sicily	513
Raoul Pupo: On the Borders of Italy: The “Frontier Fascism”	529
Alessandro Mazzetti: The Italian Navy and Fascist Geopolitics in the Mediterranean	543
Alessandro Vagnini: Italian Foreign Policy and Hungary during the Transition from a Liberal System to Fascism	557
Balázs Juhász: The Military Policy of Fascism and the Military Loans to Hungary	571
András Lénárt T.: Spanish Versions of Fascism	585
Ibolya Murber: Beginning of the Export of Fascism to Austria: Network of Bethlen and the Heimwehr Movement, 1927–1929	599
András Fejérdy: Mátyás Rákosi, the Italian Left and the Fascist Takeover	615
Gábor Egry: Converging New Nationalisms? On Hungarian and Italian Nationalism	627
Pál Pritz: Personality and History: On the Example of Some Career Turns of Benito Mussolini and Gyula Gömbös	639
<i>Book Reviews</i>	
Two Political Biographies: Marcello Caetano, Plínio Salgado in the Light of Their Relationship to Fascism (Ágnes Judit Szilágyi)	647
National Identity and Modernity 1870–1945: Latin America, Southern Europe, East Central Europe (Maximiliano Gabriel Gregorio Cernadas – Mirjana Polić Bobić – Miklós Zeidler)	652
<i>Commemoration</i>	
In memoriam István Simon (1960–2019) (Gábor Andreides – Balázs Juhász)	667

100 éves a faszizmus

A 2013-ban, kilencvennégy éves korában elhunyt Giulio Andreotti olasz kereszténydemokrata politikus mondta egyszer idős korában születésének idejéről: „Abban az évben született az Olasz Néppárt, a faszizmus és én is. Hármunk közül csak én maradtam.” A néhai Andreotti – aki közismert volt frappáns mondásairól, szellemes megjegyzéseiről – mindkettőről eleven emlékeket őrzött. Egyrészt, a katolikus egyház keresztényszociális tanításait magáénak valló párt romjain jött létre 1942-ben az a politikai közösség (kereszténydemokrácia), amelyhez Giulio Andreotti haláláig büszkén sorolta magát. Másrészt, a két évtizedes faszizmus óhatatlanul rajta hagyta a nyomát a 20. századi Olaszország társadalmának történetén. Andreotti a két háború között szocializálódott, végezte középiskolai, majd egyetemi tanulmányait, és jól ismerte Mussolini Olaszországát. A második világháborút követően azután részese lett a demokratikus Olaszország megteremtésére irányuló politikai erőfeszítéseknek, ebbéli minőségében pedig közelről kísérte a két évtizeddel való szembenézést.

A faszizmus igen bonyolult, ellentmondásos politikai eszme, amelynek társadalmi lenyomatát történészek, politológusok, szociológusok vizsgálják, elemzik. Egy évszázados távlatból is nyilvánvaló, hogy a téma összetettsége, érzékenysége napjainkban is szükségessé teszi a tudományos diskurzust, a vélemények ütköztetését. Magyarországon különösen nehéz a faszizmus kutatása, az erről való eszmecsere, hiszen a második világháborút követő évtizedek lehetetlenné tették az objektív, kiegyensúlyozott érdemi kutatásokat. A nehézségek mellett azonban határozott meggyőződésünk, hogy a hazai faszizmuskutatás elmúlt három évtizedes megkerülhetetlen eredményeire alapozva elengedhetetlen e téma további szisztematikus vizsgálata.

2017 őszén még csak reménykedtünk abban, hogy a faszizmus megalapításának századik évfordulója alkalmából egy budapesti kétnapos nemzetközi konferencián vendégül láthatjuk a téma hazai és itáliai kutatóit. De van úgy, hogy az álmok tényleg valóra válnak. Ötletünket az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, a budapesti Olasz Kultúrintézet, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége, illetve a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara azonnal nagylelkű támogatásáról biztosította, így 2019. március 21–22-én az ELTE BTK budapesti campusán, valamint a kultúrintézetben magyar–olasz két-nyelvű nemzetközi konferenciát tartottunk *100 éve született a faszizmus* címmel.

Szervezőkként külön örömmel töltött el minket, hogy kollégáink Budapest-től Pécsen át Szegedig, Szegedtől Debrecenig és Debrecentől Szombathelyig gon-

dolkodás nélkül mondtak igent felkérésünkre. Nem történt ez másképpen az olasz történészek esetében sem. Trieszttől Messináig, Salernótól Rómáig a korszak jeles szakértői örömmel vállalták el a felkérést.

A márciusi két nap alatt az olaszországi köztörténet korabeli történéseinek jellegére és nem eseménytörténetére koncentrálnak, igyekeztünk a lehető legteljesebb képet adni az olaszországi, valamint a magyar és európai „faszizmusról”, miközben vizsgálódásainkban felkészült doktorandusz kollégáink is közreműködtek. Köszönet érte.

Megtisztelő számunkra, hogy a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének *Világtörténet* című folyóirata helyet biztosított a tavaszi tudományos konferencián elhangzott előadások írott és szerkesztett változatainak. A közreadandó tematikus kötetben válogatott tanulmányok szerepelnek. Olyan írások, amelyek a fasizmus olaszországi megjelenését vizsgálják (a szicíliai vagy a trieszti, úgynevezett „határ menti” fasizmus, a fasizmus geopolitikai tervei a Mediterráneumban, Mussolini és vezéreinek kapcsolata), a korszak olasz–magyar viszonyait elemzik (olasz külpolitika és Magyarország a fasizmus első időszakában, Rákosi Mátyás és az olasz baloldali pártok a fasizmus kormányra kerülése idején, olasz és magyar nacionalizmus, valamint Mussolini és Gömbös személyiségének összevetése), illetőleg betekintést adnak az európai szélsőjobb oldali diktatúrák egyéb megjelenéseibe (a fasizmus és Spanyolország, valamint Portugália kapcsolatába, illetve az ausztriai Heimwehr történetébe). Miként 2019. tavaszi rendezvényünkön, úgy jelen kötetünk közreadásakor is kifejezzük véleményünket, miszerint egyre nagyobb szükség van tudományos párbeszédre, együttműködésre, a történészkapcsolatok – benne a magyar–olasz viszony – erősítésére.

Az előszó végén szomorú kötelességünknek teszünk eleget: néhány nappal a márciusi konferenciát követően kaptuk a hírt, hogy hosszan tartó súlyos betegség után, 2019. április 4-én elhunyt dr. Simon István (1960–2019), a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának főlevéltárosa. Tisztelettel adózunk Kollégánk munkássága előtt, és ajánljuk e tanulmánykötetet Simon István barátunk emlékének.

Andreides Gábor – Juhász Balázs

ON THE CENTENARY OF FASCISM

Fascism is a fairly complicated and contested political idea, one whose social imprint has been explored and analysed by historians, political scientists and sociologists as well. That the complexity and sensitivity of the issue still necessitates scientific discourse and the clashing of opinions is no less evident a century later. Thus, the present issue presents papers that examine the emergence of fascism in Italy, Italo–Hungarian relations in that period, and offer insight into other aspects of contemporary European extreme right totalitarian regimes.